

بررسی میزان تاثیر گذاری ایجاد تعهدات و ارقام زیر خط ترازنامه در ریسک بانکهای تجاری ایران

مسعود پیرداستان^{۱*}، سحر دلیری^۲، زهرا زمان پور^۳

۱- مدرس دانشگاه، عضو باشگاه دانش پژوهان جوان و نخبگان، دانشجوی دکتری مهندسی صنایع، دانشگاه آزاد اسلامی نور

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی صنایع، دانشگاه آزاد تهران شمال

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت مالی، دانشگاه آزاد تهران شمال

* Ma.pirdastan@yahoo.com

ارسال: اردیبهشت ۹۸ پذیرش: مرداد ماه ۹۸

چکیده

بانک ها و اغلب بنگاه های اقتصادی برای بقاء در عرصه رقابت ناچار از خلق روش ها و مزیت هایی هستند که توسط آن ها بتوانند کالا و خدمات خود را به اقشار بیشتری از جامعه ارائه و از این راه به سودآوری و تولید پول برای صاحبان سهام دست یابند و ثروت سهامداران را به حد اکثر رسانند. در این بین ایجاد نگرشی جدید در صنعت بانکداری از اهمیت به سزای برخوردار می باشد. هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی تجربی تأثیر ارقام زیر خط ترازنامه بر عملکرد و ریسک در صنعت بانکداری ایران است. فرضیه های پژوهش با استفاده از مدل رگرسیون چند متغیره و روش داده های ترکیبی آزمون شده اند. در نمونه آماری پژوهش تعداد ۱۸ بانک در دوره زمانی سال های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۶ مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج نشان می دهد ریسک و عملکرد بانکها به طور معنی داری تحت تأثیر فعالیتهای خارج از ترازنامه بانک قرار دارد. ضمناً نوع مالکیت بر رابطه بین فعالیتهای ارقام زیرخط و عملکرد بانکها اثر معنی دار و مستقیم دارد. اما نوع مالکیت بر رابطه بین فعالیتهای زیرخط و ریسک بانکها تأثیر معنی داری ندارد. سایر نتایج نشان داد که مطالبات معوق بانکها به طور معنی داری ریسک و عملکرد را تحت تأثیر قرار نمی دهد. نقدینگی بانکها به طور معنی دار بر ریسک تأثیر دارد اما بر عملکرد بانکها تأثیر ندارد. سپرده بانکها تأثیری بر ریسک ندارد اما بر عملکرد بانک به طور معنی دار و مستقیم عملکرد تأثیر دارد. تسهیلات اعطایی بانکها به طور معنی داری ریسک و عملکرد را تحت تأثیر قرار نمی دهد.

کلمات کلیدی: ارقام زیرخط ترازنامه، ریسک، عملکرد، نوع مالکیت، صنعت بانکداری ایران.

۱- مقدمه

بانک ها نقش مهمی در رشد و توسعه اقتصادی و حفاظت از منابع پایه و توجه به رفاه عمومی در جامعه دارند. نگاهی کوتاه به عملکرد بانک های تراز اول جهانی، افق های نوینی از تفکرات کسب و کار مبتنی بر سودآوری دارد. (پیرداستان، ۱۳۹۶) بسیاری از متخصصان علوم بانکی، شیوه سنتی بانکداری را که در آن بخش اعظم درآمد بانکها از محل پرداخت تسهیلات به افراد حقیقی و حقوقی تحقق پیدا می کند، غیر قابل تغییر و انعطاف می دانند و معتقدند وظیفه اصلی بانک به جمع آوری وجوه (منابع) و پرداخت آن در قالب تسهیلات (مصارف) خلاصه می شود. سیستم کسب درآمد در بانک های پیشرفته در حال تغییر و دگرگونی است. به نحوی که سهم کسب درآمد از محل ارائه خدمات آنها به طور مرتب در حال افزایش است. کاهش نرخ سود تسهیلات

بانکی، حاشیه سودآوری بانکها راتحت تأثیر جدی قرار داده و آنها را وادار به کسب درآمد از راههایی غیر از پرداخت تسهیلات کرده است [۱].

ارائه خدمات اعتبارات اسنادی صادراتی-وارداتی به (ارزی و ریالی) ضمانت نامه‌ها، خدماتی چون صدور خدمات نوین ارزی، بانکداری الکترونیکی، خدمات مشاوره‌ای مالی و استفاده از ابزارهای مشتقه در بازارهای بین‌المللی بخشی از خدمات نوینی است که بانکها انجام می‌دهند. شاید بتوان گفت دست‌یابی به حاشیه سود مطلوب در بخش‌های ذکر شده با تنوع خدمات و تقلیل بهای تمام شده آن امکان‌پذیر است.

در این میان فعالیت‌های خارج از ترازنامه به عنوان مهم‌ترین بخش فعالیت‌های نوین بانکی، رشد بسیار چشم‌گیری در نظام بانکی جهان داشته است. هر چند رشد قابل توجه این فعالیت‌ها در راستای دستیابی به حاشیه سود بالا و همچنین پوشش ریسک‌های مختلف بانکداری صورت گرفته است، لیکن مخاطراتی که افزایش بی‌رویه این فعالیت‌ها می‌تواند به همراه داشته باشد، همواره از نگرانی‌های اصلی متولیان بانکداری در سراسر جهان به شمار می‌رود. این پژوهش بر آن است که با شناسایی و معرفی دقیق "اقلام زیرخط در ترازنامه"^۱ و ویژگی‌های آن‌ها، منافع و مخاطراتی که این فعالیت‌ها می‌تواند برای بانکها داشته باشند را شناسایی نمایند.

۲- مبانی نظری پژوهش

۲-۱- بیان مساله و تعریف موضوع پژوهش

ارزیابی عملکرد سازمان‌ها و بنگاه‌های اقتصادی دارای فعالیت‌های مشابه و بررسی نتایج حاصل از عملکرد آنها در یک دوره معین، فرآیندی مهم و راهبردی محسوب شده که ضمن تعیین جایگاه رقابتی سازمان، نقش قابل توجهی در امر تأمین رضایت سرمایه‌گذاران و شفاف‌سازی عملکرد سازمان مربوط را دارد. مدیریت بانکها همواره با توجه به شرایط اقتصادی حال و آینده، مجبور به اصلاح و بهبود خدمات بانکی، ارزیابی، بودجه بندی، نوآوری در ارائه خدمات، رقابت با سایر بانکها و در نهایت افزایش بهره‌وری و کارایی در درون بانکها می‌باشند.

طی سال‌های اخیر اقتصاد مالی و اقتصاد بانکی تمرکز قابل توجهی بر ساختار درآمد بانکها و ریسک عملیات بانکی دارند. منظور از ساختار درآمدی، معیاری برای ترکیب درآمدی بانکها می‌باشد. تأمین مالی خارج از ترازنامه یکی از ابزارهای تأمین مالی برای شرکتها و بانکها در طول سه دهه گذشته بوده است. تأمین مالی و استفاده از آن برای بنگاهها همواره در راستای ارزش آفرینی بوده است. تحول نظام بانکی تمایل فزاینده بانکها را به انجام فعالیت‌های خارج از ترازنامه دربر داشته است. در واقع کاهش سودآوری بانکداری سنتی و افزایش رقابت بازارها، بانکها را به انجام فعالیت‌های خارج از ترازنامه و توجه بیش‌تر به اقلام زیر خط مجبور می‌کند. به همین دلیل بانکها به سمت استفاده از تکنیک‌های مدیریت نقدینگی جدید و پیچیده‌تری حرکت کردند که شامل تعهدات وام، خطوط اعتباری و ضمانت نامه‌ها است، که این نوع فعالیت‌های غیر سنتی به عنوان فعالیت‌های خارج از ترازنامه طبقه‌بندی شدند. همان‌طور که می‌دانیم هیچ یک از اقلام زیر خط از نظر حسابداری یک دارایی یا یک بدهی محسوب نمی‌شوند با این حال این فعالیت‌ها می‌توانند خطراتی مانند ریسک اعتباری که ممکن است پرداخت بدهی بانک و عملکرد کلی بانک را تحت تأثیر قرار دهد (کریمی، ۱۳۸۴).

در ابتدا تصور بانکها بر این بود که این نوع فعالیت‌ها به تنوع در سود منجر می‌شود و لذا از آنها به عنوان تصمیمی برای متنوع کردن سود استفاده می‌شد. ولی فعالیت‌های خارج از ترازنامه در واقع باعث ریسک بیشتر و نگهداشتن سرمایه کمتر می‌شوند. محققان دریافته‌اند که فعالیت‌های خارج از ترازنامه باعث افزایش ریسک و درآمد خالص می‌شود (رز، ۱۹۸۹). همچنین به نظر نمی‌رسد که این افزایش نوسانات (ریسک) همراه با افزایش بازده باشد (استیرو و رامبل، ۲۰۰۶). با توجه به اینکه بانکها همواره

¹ Off Balance Sheet

نسبت به بازده عملکرد علاقه‌مند و نسبت به ریسک‌گریزان هستند و در تصمیم‌گیری‌هایشان رفتار عقلایی دارند بنابراین سرمایه‌گذاری و سیاست‌گذاری کسب و کارشان تابع ریسک و عملکرد مورد انتظار آنها است. بنابراین تعیین روابط بین این دو متغیر مهم یعنی ریسک و عملکرد از اهمیت زیادی برای سرمایه‌گذاران و بانک‌ها برخوردار است. لذا بانک‌ها در هنگام انجام فعالیت‌های خارج از ترازنامه به عنوان یک سرمایه‌گذار باید توجه زیادی به تعامل ریسک و عملکرد خود داشته باشند و همواره در جهت بهبود عملکرد و حداقل‌سازی ریسک گام بردارند (دمستر و استراهان، ۱۹۹۷).

تحولات تکنولوژیک و سیاسی نیم قرن اخیر جهان را وارد عصر جدیدی کرده است که ویژگی برجسته آن کاهش سریع فاصله زمانی و مکانی، ادغام فرآیندهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جهان است. در اثر این تحولات ساختارهای سیاسی و مناسبات اجتماعی دستخوش تغییرات بنیادین شده‌اند. تا قبل از دهه ۱۹۸۰ جهان بر پایه مجموعه‌ای از بازارهای مستقل مالی استوار بود و کشورهای توسعه‌یافته در اوایل دهه مزبور به تدریج اقدام به آزادسازی بازارهای مالی خود نموده‌اند، در واقع در دهه ۱۹۸۰ بازارهای مالی جهان سه انقلاب فن‌آوری، آزادسازی مالی و جهانی شدن را همزمان در کشورهای توسعه‌یافته تجربه کردند. همچنین بانک‌ها که به عنوان واسطه‌گران مالی، نقش مهمی در فعالیت‌های اقتصادی و بازرگانی در سطح داخلی و بین‌المللی دارند و به طور مستقیم و غیرمستقیم بر کلیه بازارهای اقتصادی و مالی در ارتباط هستند، در نتیجه نوسانات بازارهای مالی می‌تواند بانک‌ها را به شدت تحت تأثیر قرار دهند. و لذا از دهه ۱۹۸۰ به بعد بانک‌ها علاوه بر فعالیت‌های سنتی در جهت سودآوری بیشتر و پوشش ریسک، فعالیت‌هایی را تحت عنوان فعالیت‌های خارج از ترازنامه انجام دادند. هرچند رشد قابل توجه این فعالیت‌ها در راستای دستیابی به حاشیه سود بالا و همچنین پوشش ریسک‌های مختلف بانکداری صورت گرفته است لیکن مخاطراتی که افزایش بی‌رویه این فعالیت‌ها می‌تواند به همراه داشته باشد همواره از نگرانی‌های اصلی متولیان بانکداری بوده است. این پژوهش به ارائه مفاهیم در خصوص عملکرد و روشهای ارزیابی آن و انواع درآمد در بانک و ریسک و مفاهیم آن، همچنین فعالیت‌های خارج از ترازنامه و اقلام آن در بانک می‌پردازد [۲].

۲-۲- واژه‌ها و اصطلاحات فنی و تخصصی

اقلام زیرخط ترازنامه: یکی از عواملی که صورت‌های مالی بانک‌ها را از سایر مؤسسات متفاوت می‌سازد، اقلام احتمالی و تعهدات مشروطی است که از معاملات متداول بانک‌ها ناشی و در زمان وقوع در حسابها به عنوان تعهد یا بدهی شناسایی نمی‌شوند. این اقلام که بخش عمده‌ای از کسب و کار بانک را تشکیل می‌دهند به اقلام خارج از ترازنامه مشهور شده‌اند و اثر عمده‌ای بر میزان ریسکی دارند که یک بانک در معرض آن است. فعالیت‌های خارج از ترازنامه به دلیل ملزم کردن بانک به پرداخت در آینده و شرایط عدم اطمینان، می‌توانند منجر به افزایش ریسک اعتباری شوند. مدیریت ریسک و ابزارهای مالی نوین وابستگی متقابلی باهم دارند. فعالیت‌های خارج از ترازنامه از تنوع زیادی برخوردارند و تنها برخی از آنها در ایران کاربرد دارد که ضمانت‌نامه‌ها، اعتبارات اسنادی (داخلی و خارجی)، خطوط اعتباری، وجوه اداره شده، و تعهدات بابت تضمین اوراق مشارکت صادره از جمله آنهاست. منظور از اقلام خارج از ترازنامه در ایران همان اقلام زیر خط ترازنامه می‌باشد. ولی فعالیت‌هایی مانند اعتبار اسنادی ضمانتی، فروش وام، ابزارهای مشتقه از آن دسته فعالیت‌های خارج از ترازنامه هستند که تاکنون راهی به صنعت بانکداری در ایران نداشته‌اند (علیمدد، ۱۳۸۲).

ریسک: ریسک یا خطر احتمال محقق نشدن پیش‌بینی‌های آینده تعریف می‌شود، به عبارت دیگر ریسک به معنی امکان وقوع یک خسارت و زیان اعم از مالی یا غیرمالی در نتیجه انجام یک فعالیت است. براساس تقسیم‌بندی کمیته بال، ریسک در بانک شامل ریسک اعتباری، ریسک بازار و ریسک عملیاتی می‌باشد ولی در اکثر کشورهای دنیا ریسک بانکی را به ریسک اعتباری، ریسک نقدینگی، ریسک بازار، ریسک سرمایه و ریسک عملیاتی تقسیم می‌کنند. در طبقه‌بندی ریسک‌هایی که یک بانک یا موسسه اعتباری در طول حیات خود با آن روبرو است، ریسک اعتباری یا ریسک ناشی از قصور در پرداخت جایگاه ویژه‌ای

دارد، چرا که به اولین نقش بانک در اقتصاد یعنی گردآوری سپرده و اعطای وام مرتبط است. ریسک اعتباری از آن جهت در نهادهای پولی حائز اهمیت است که منابع به کار گرفته شده برای تخصیص، در حقیقت بدهی نهاد پولی به سهام‌داران، مردم و بانک‌ها است که در صورت عدم گردش، هم توان اعتباردهی و هم قدرت تأدیه بدهی نهاد پولی به عنوان وام‌دهنده را تضعیف می‌کند. از این رو در این تحقیق ریسک بانک‌ها مد نظر قرار گرفته است.

عملکرد: امروزه طیف‌های مختلفی از نسبت‌های مالی جهت ارزیابی عملکرد بانک‌ها استفاده می‌کنند. در این فرآیند معیارهای مختلفی همچون: سود، نقدینگی، کیفیت دارایی نگرش به ریسک، استراتژی‌های مدیریت مدنظر قرار می‌گیرد. بنابراین نسبت‌های مالی اغلب برای اندازه‌گیری سلامت بانک و کیفیت مدیریت، مورد استفاده قرار می‌گیرند. معیارهای ارزیابی عملکرد سنتی ابزارهای مهمی برای ارزیابی شرکت‌ها، کسب و کارها و سرمایه‌گذاری‌های انفرادی محسوب می‌شوند. بازده دارایی‌ها، بازده شرکت را در ازای وجوه سرمایه‌گذاری شده مورد مقایسه قرار می‌دهد، در حالی که بازده حقوق صاحبان سهام، بازده بدست آمده از سرمایه سرمایه‌گذاری شده مالکان (سهام‌داران) را مورد ارزیابی قرار می‌دهد (صمدی لرگانی و کاویانی، ۱۳۹۱). بازده دارایی‌ها در ارزیابی عملکرد بانک‌ها نسبت به سایر نسبت‌ها بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. این نرخ توانایی مدیریت در جذب سپرده‌ها را از طریق یک هزینه معقول و سرمایه‌گذاری آن در یک مکان سودآور را نشان می‌دهد. معمولاً استفاده از بازده دارایی‌ها در شرکت‌های کوچکی که مالکان کمی دارند مزیت می‌باشد، در حالیکه استفاده از معیار بازده حقوق صاحبان سهام در شرکت‌های کوچک نسبت به بازده دارایی‌های کمی فریبنده باشد.

نقدینگی: کنترل نقدینگی از مسئولیت‌های مهم مدیریت بانک است. به کارگیری وجوه کوتاه‌مدت در سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت، بانک را با این مخاطره مواجه می‌کند که دارندگان حساب‌های سرمایه‌گذاری ممکن است متقاضی دریافت وجوه خود باشند که بانک را به فروش دارایی‌های خود مجبور کند. بانک باید نقدینگی کافی برای پاسخگویی به تقاضای سپرده‌گذاران را داشته باشد تا اطمینان عمومی را نسبت به خود جلب کند (عباسقلی‌پور، ۱۳۸۹).

کفایت سرمایه: توانایی مالی بانک را نشان می‌دهد و برای اندازه‌گیری آن، سرمایه بانک به دو قسمت تقسیم می‌شود: سرمایه اصلی و سرمایه تکمیلی. کارکرد اصلی این نسبت، حمایت بانک در برابر زیان‌های غیرمنتظره و حمایت از سپرده‌گذاران و اعتباردهندگان است.

کیفیت دارایی: تمرکز اولیه این بعد بر ریسک اعتباری است. کیفیت دارایی در بانک‌ها مستقیماً با عملکرد مالی ارتباط دارد. ارزش تسهیلات به ارزش نقد شدن وثیقه‌های آن وابسته است، در حالی که ارزش سرمایه‌گذاری‌ها به ارزش بازار وابسته است. انتظار می‌رود بانک دارایی‌های با ثبات را در پرتفوی خود داشته باشد و برای کاهش ارزش دارایی‌های خود برنامه‌ای زمان‌بندی شده و ذخیره‌های مناسب برای جبران ارزش آن در نظر بگیرد (عباسقلی‌پور، ۱۳۸۹).

کیفیت مدیریت: کیفیت درست مدیریت برای عملکرد بانک اساسی است، اما سنجش آن مشکل است. به هر حال، شاخص‌های متعددی می‌توانند به عنوان شاخص در نظر گرفته شوند. از جمله نسبت مخارج، درآمد هر کارمند، هزینه هرواحد پول وام داده شده می‌توانند به عنوان نماینده کیفیت مدیریت به کار گرفته شوند.

ابزارهای مشتقه مالی: بازارهای مالی براساس واگذاری به ۲ قسمت بازار نقدی^۱ و بازار واگذاری آینده و یا بازار اوراق مشتقه^۲ تقسیم می‌شود. در مفاهیم مالی، ابزار مشتقه عبارت است از قراردادی که از یک طرف حق و حقوق و از طرف دیگر تعهدات منتشرکنندگان اوراق قرضه و افرادی که این اوراق را خریداری و برای تبدیل به گردش نقدی در آینده (یا مبادله با نوع دیگری از اوراق قرضه یا دارایی) بر پایه احتمالات آتی نگره می‌دارند، بیان می‌کند. ابزار مشتقه جزء ابزارهای مدیریت ریسک در بازارهای

¹ Spot

² Derivative

مالی قلمداد می‌شوند. این ابزارها به تناسب رشد و توسعه سرمایه کمک قراردادهای مشتقه می‌توان ریسک این نوسان را کنترل کرد، به این عمل مصون سازی^۱ گفته می‌شود. بازیگران این بازار مشتقه عبارتند از: پوشش دهندگان ریسک^۲ اربیتراژیست ها^۳ و بورس بازان^۴ این قراردادها عبارتند از: سلف ها^۵، معاملات آتی^۶، معاملات تاخت یا معاوضه^۷، اختیار معامله^۸ که در دنیا استفاده می‌شود و قراردادهای استصناع^۹ که در کشورهای اسلامی رواج دارد و بیع متقابل^{۱۰} که در قراردادهای نفتی و بزرگ استفاده و کاربرد بیشتری دارد.

ابزارهای مالی و مدیریت ریسک: متنوع سازی دارایی‌های بانک در سراسر جهان باعث می‌شود مدیریت ریسک در بانک‌ها بهبود یابد و در نتیجه سودآوری و ارزش افزوده سهام‌داران بالا رود. یکی از مشکلات فعلی بانک‌های ایران داشتن دارایی‌های سنتی است که قابلیت عرضه به بازار را ندارند و هنگامی که بانک‌ها دارایی‌های خود را به اوراق بهادار تبدیل می‌کنند، وظیفه سنتی آنها تغییر یافته و دارای ساختاری می‌شوند که آن را ساختار عبوری می‌نامند (پارساتیان و شیرانی، ۱۳۸۲). با تبدیل دارایی‌های غیر قابل معامله به قابل معامله در بازار، قدرت حاکمیت، مدیریت و برنامه ریزی بانک‌ها افزایش یافته و باعث می‌شود:

۱) مدیریت نقدینگی بانکها بهبود یابد و ریسک نقدینگی کاهش می‌یابد؛ ۲) کیفیت داراییها افزایش یافته و در نتیجه ریسک اعتباری کاهش می‌یابد؛ و ۳) کاهش میزان دارایی موزون شده با ریسک، نسبت کفایت سرمایه در بانک بهبود می‌یابد. مدیریت ریسک و ابزارهای نوین وابستگی متقابلی با هم دارند، ابزارهای مالی نوین این امکان را بوجود می‌آورند که ریسک را تفکیک نموده و انواع ریسک‌های مختلف را به صورت مستقیم قیمت گذاری نمود. از سوی دیگر سبب می‌شوند تا بانک‌ها در سیستم مدیریت ریسک خود به طور مداوم تجدید نظر کنند.

۳- مدل مفهومی تحقیق

فعالیتی را خارج از ترازنامه می‌گویند که به ایجاد تعهدات و یا مطالبات مشروطی خارج از ترازنامه منجر شود که در اثر یک اتفاق احتمالی یا طبق توافق قبلی به بخش دارایی و یا بدهی مندرج در ترازنامه منتقل شود شامل:

۱) جایگزین‌های اعطای اعتبار شامل تضمین عمومی بدهی‌های اشخاص، تضامین مربوط به قبولی بروات، صدور ضمانت‌نامه احتیاطی برای مشتریان به عنوان ضمانت مالی وام‌ها و اوراق بهادار؛

۲) بدهی‌های احتمالی ناشی از برخی معاملات شامل ضمانت‌نامه حسن انجام کار، ضمانت‌نامه شرکت در مناقصه، صدور ضمانت‌نامه محصولات و صدور اعتبارنامه احتیاطی برای معاملات معین؛

۳) بدهی‌های احتمالی کوتاه مدت مربوط به آن دسته از معاملات بازرگانی که از نقل و انتقال کالا ناشی و از محل خود کالا تسویه می‌شوند، مانند مواردی که اسناد حمل کالای موضوع اعتبار اسنادی به عنوان تضمین بکار می‌رود؛

۴) آن دسته از قراردادهای فروش و باز خرید اوراق بهاداری که در ترازنامه شناسایی نشده اند؛

۵) ارقام مرتبط با نرخ‌های بهره و تسعیر ارز ناشی از معاوضه، اختیار معامله و معاملات سلف؛

۶) سایر تعهدات مشروط و تسهیلات اعتباری فراهم شده از طریق صدور اسناد کوتاه مدت تجاری قابل معامله؛

¹ Hedging

² Hedgers

³ Arbitrageur

⁴ Speculators

⁵ Forward

⁶ Futures

⁷ Swap

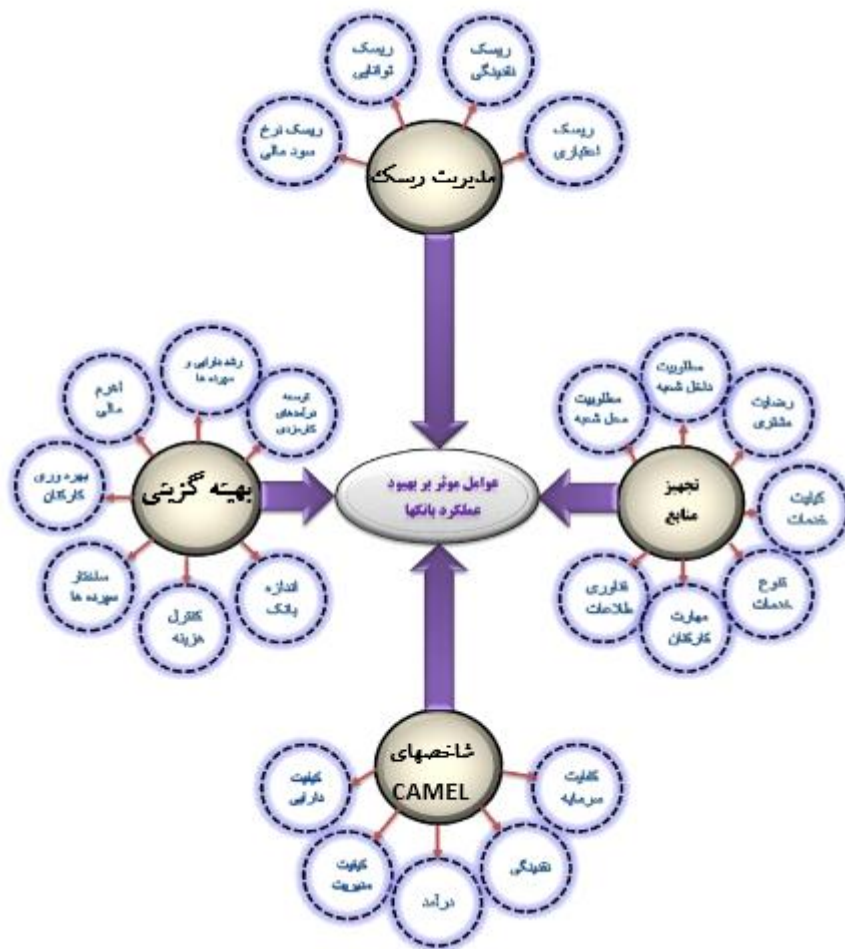
⁸ Options

⁹ Bai-Istisna

¹⁰ Buy Back

۷) با افزایش معاملات بین‌المللی نیاز به وجود تضمینی رسمی و مورد قبول طرفین نیز افزایش یافته است؛ بانک‌ها به عنوان واسطه‌گران مالی، ابزارهای مالی نوینی جهت پاسخگویی به نیازهای جدید مشتریان ابداع نموده‌اند. این ابزارها همچنین درآمدهایی را عاید بانک نموده‌اند که در بانکداری سنتی ممکن نبوده است. این ابزارها فعالیت‌های خارج از ترازنامه می‌باشند که از تنوع زیادی برخوردار است. (رحمانی، ۱۳۸۹)

با مرور ادبیات موضوع و اخذ نظرات خبرگان و با توجه به حوزه تحقیقاتی این پژوهش، ابعادی که در بررسی اقلام زیر خط از اهمیت بالاتری برخوردارند ملاک عمل قرار گرفت و در نهایت، به مدل مفهومی برای این تحقیق رسیدیم. که در جدول ۱ نشان داده شده است. امروزه طیف‌های مختلفی از نسبت‌های مالی جهت ارزیابی عملکرد بانک‌ها استفاده می‌کنند. در این فرآیند معیارهای مختلفی همچون: سود، نقدینگی، کیفیت دارایی‌نگرش به ریسک، استراتژی‌های مدیریت مدنظر قرار می‌گیرد. کمیته نظارت بر بانکداری، بازل در سال ۱۹۸۸، معیارهای مدل CAMEL را برای بررسی سازمان مالی پیشنهاد داده است. مدل CAMEL مدلی مناسب و ساده برای ارزیابی مالی و سنجش مدیریتی سازمان‌ها است. در ادامه به شرح مختصری از ابعاد این مدل بیان می‌شود:

شکل ۱- عوامل موثر بر بهبود عملکرد بانکها، منبع: عباسقلی پور، ۱۳۸۹

۴- روش و نوع پژوهش

روش تحقیق استفاده شده، روش آمار توصیفی و آمار استنباطی از شاخه پیمایشی می‌باشد داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار Excel پس از اصلاحات و طبقه‌بندی لازم بر اساس متغیرهای مورد بررسی و وارد نرم افزار Eviews9 شده و تجزیه

و تحلیل‌های نهایی انجام شده است و در نهایت به بررسی فرضیه‌های تحقیق با استفاده از نتایج حاصله از نرم افزارهای مربوطه پرداخت شد است.

در این تحقیق به منظور آزمون فرضیه‌ها از تکنیک رگرسیون خطی چند متغیره استفاده می‌شود. در روش رگرسیون، هدف اصلی این است که بررسی کنیم آیا بین متغیرهای وابسته و بین متغیرهای مستقل تحقیق رابطه‌ای وجود دارد یا خیر. همچنین تحلیل داده‌ها در بخش آمار توصیفی با محاسبه شاخص‌های مرکزی از جمله میانگین، میانه و شاخص‌های پراکندگی انحراف معیار چولگی و کشیدگی چولگی شروع شده است. با آزمون‌های ایم، شین و پسران مانایی متغیرها و با آزمون جار کویرا نرمال بودن متغیرها بررسی می‌شود. بعد از اینکه مانایی و نرمال بودن متغیرها بررسی شد، روش تخمین مشخص می‌گردد. داده‌های این پژوهش از نوع ترکیبی می‌باشد. اما قبل از تخمین مدل‌ها لازم است که روش تخمین (تلفیقی یا تابلویی) مشخص گردد. برای این منظور از آزمون F لیمر استفاده شده است. برای مشاهداتی که احتمال آنها بیشتر از ۵٪ باشد یا به عبارت دیگر آماره آزمون آنها کمتر از آماره جدول باشد، از روش تلفیقی استفاده می‌شود و برای مشاهداتی که احتمال آزمون آنها کمتر از ۵٪ است، برای تخمین مدل از روش پانل استفاده شده است. روش پانل خود با استفاده از دو مدل "اثرات تصادفی" و "اثرات ثابت" می‌تواند انجام گیرد. برای تعیین اینکه از کدام مدل استفاده شود، از آزمون هاسمن استفاده شده است. در نهایت با استفاده از آماره F فیشر معناداری کل مدل و با استفاده از آزمون t استیودنت معناداری تک تک ضرایب بررسی می‌شود.

۵- جامعه و نمونه آماری

از آنجائیکه هدف اصلی این تحقیق، تأثیر اقلام خارج از ترازنامه بر ریسک و عملکرد بخش بانکداری ایران می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق کلیه بانک‌های ایران شامل ۱۸ بانک اعم از دولتی و خصوصی می‌باشد. در این پژوهش از نمونه گیری استفاده نمی‌شود و کلیه بانک‌ها بعنوان نمونه آماری انتخاب می‌گردند. داده‌های پژوهش از سال ۱۳۸۶ الی ۱۳۹۶ انتخاب شده است.

۶- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی و همچنین قبل از اجرای مدل رگرسیون آزمون کولموگروف - اسمیرنوف است مورد بررسی قرار می‌گیرد. از این آزمون جهت بررسی همگونی توزیع متغیرهای تحقیق استفاده می‌شود. از نرم افزار Eviews نیز استفاده شده است.

۷- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها

در این تحقیق از منابع کتابخانه‌ای و ابزار پرسش نامه استفاده شد و براساس اطلاعات گردآوری شده از تعداد ۱۸ بانک در طول ۱۰ سال با داده‌های سالانه و با بکارگیری تحلیل رگرسیون ترکیبی، تعداد چهار فرضیه آزمون شده است. داده‌های پژوهش را ۱۸۰ سال بانک تشکیل داده است. با توجه به ماهیت فرضیه‌های پژوهش، مقیاس اندازه گیری متغیرهای پژوهش و ترکیب داده‌های گردآوری شده از تحلیل رگرسیون ترکیبی با مدل‌های پولد و پانل استفاده شده است. مفروضه‌های بنیادی روش‌های آزمون برای کاربرد روش‌های تجزیه و تحلیل بکار رفته قابل توجیه است. نتایج بدست آمده از آزمون مدل‌های پژوهش از تاثیر اقلام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانکها بر ریسک در صنعت بانکداری ایران در سطح ۹۵٪ اطمینان حمایت کرده است. نتایج بدست آمده از آزمون فرضیه سوم پژوهش از تاثیر اقلام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانکها بر عملکرد بانکها به صورت معنادار حمایت کرده است. همچنین از تاثیر تعاملی نوع مالکیت بر رابطه بین اقلام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانکها و عملکرد به صورت معنادار حمایت شده است. بیشتر شواهد اعضای نمونه با حدود ۶۶٪ به

بانک‌ها با مالکیت خصوصی و کمترین شواهد با حدود ۳۳٪ به بانک‌های دولتی اختصاص دارد. نتایج ویژگی‌های واحد نمونه آماری در جدول شماره ۱ ارایه شده است.

جدول ۱- نام واحد اصلی نمونه آماری و نوع مالکیت و تعداد مشاهده‌های هر واحد نمونه

ردیف	نام بانک	تعداد مشاهده	نوع مالکیت	ردیف	نام بانک	تعداد مشاهده	نوع مالکیت
1	اقتصاد نوین	10	خصوصی	10	سرمایه	10	خصوصی
2	پارسیان	10	خصوصی	11	سینا	10	خصوصی
3	پاسارگاد	10	خصوصی	12	صادرات	10	خصوصی
4	پست بانک	10	خصوصی	13	صنعت و معدن	10	دولتی
5	تجارت	10	خصوصی	14	کارآفرین	10	خصوصی
6	توسعه صادرات	10	دولتی	15	کشاورزی	10	دولتی
7	رفاه	10	خصوصی	16	مسکن	10	دولتی
8	سامان	10	خصوصی	17	ملت	10	خصوصی
9	سپه	10	دولتی	18	ملی	10	دولتی

۸- روایی و پایایی پژوهش

جهت سنجش روایی، پژوهش انجام شده در اختیار تعدادی از صاحب نظران و اساتید و خبرگان قرار داده شد و پس از اخذ نظرات جمع مذکور، اقدامات اصلاحی در پژوهش صورت گرفت. برای سنجش پایایی داده و اطلاعات، با استفاده از نرم افزار Eviews، مدل رگرسیون و آزمون کولموگروف - اسمیرنوف است مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل‌های رگرسیون خطی با شکل تابع زیر نیز استفاده شده است.

مدل (۱) برای آزمون فرضیه اول

$$Risk_{it} = \alpha + \beta_1 OBS_{i,t} + \beta_2 TLTA_{i,t} + \beta_3 SIZE_{i,t} + \beta_4 DEP_{i,t} + \beta_5 LIQ_{i,t} + \beta_6 NPL_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

مدل (۲) برای آزمون فرضیه دوم

$$Risk_{it} = \alpha + \beta_1 OBS_{i,t} + \beta_2 TO_{i,t} + \beta_3 OBS_{i,t} * TO_{i,t} + \beta_4 TLTA_{i,t} + \beta_5 SIZE_{i,t} + \beta_6 DEP_{i,t} + \beta_7 LIQ_{i,t} + \beta_8 NPL_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

مدل (۳) برای آزمون فرضیه سوم

$$Performance = \alpha + \beta_1 OBS_{i,t} + \beta_2 TLTA_{i,t} + \beta_3 SIZE_{i,t} + \beta_4 DEP_{i,t} + \beta_5 LIQ_{i,t} + \beta_6 NPL_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

مدل (۴) برای آزمون فرضیه چهارم

$$Performance = \alpha + \beta_1 OBS_{i,t} + \beta_2 TO_{i,t} + \beta_3 OBS_{i,t} * TO_{i,t} + \beta_4 TLTA_{i,t} + \beta_5 SIZE_{i,t} + \beta_6 DEP_{i,t} + \beta_7 LIQ_{i,t} + \beta_8 NPL_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

جدول شماره ۲- متغیرهای مدل

نماد متغیر	نام متغیر	نوع متغیر	روش محاسبه
Risk	ریسک	وابسته	مجموع بازده دارائیهها و نسبت سرمایه تقسیم بر انحراف معیار بازده دارائیهها
Performance	عملکرد	وابسته	سود خالص بانک به مجموع دارائیهها
OBS	فعالیت های خارج از ترازنامه	مستقل	لگاریتم طبیعی مجموع اقلام زیر خط ترازنامه
TLTA	تسهیلات اعطایی	کنترلی	مجموع تسهیلات اعطایی به کل دارائیههای بانک
Size	اندازه	کنترلی	لگاریتم طبیعی مجموع دارایی های بانک
DEP	سپرده ها	کنترلی	مجموع چهار سپرده اصلی (سپرده قرض الحسنه جاری، پس انداز، سرمایه گذاری کوتاه مدت، سرمایه گذاری بلندمدت) به مجموع دارائیههای بانک
NPL	نسبت مطالبات معوق	کنترلی	نسبت کل مطالبات معوق بانک ها به کل دارایی ها
LIQ	نسبت نقدینگی	کنترلی	نسبت دارائیههای نقد بر مجموع دارایی ها
T O	نوع مالکیت	تعدیلگر	اگر بانک خصوصی باشد عدد یک در غیر اینصورت عدد صفر منظور می شود
OBS*TO	اثر همزمانی نوع مالکیت و اقلام خارج از ترازنامه	تعاملی	حاصلضرب نوع مالکیت و اقلام خارج از ترازنامه

در این پژوهش چهار فرضیه مطرح شده‌اند. فرضیه اول پژوهش جهت بررسی رابطه اقلام فعالیت‌های خارج از ترازنامه (اقلام زیر خط) و ریسک بانکها طراحی شده است. برای این منظور از نتایج مدل رگرسیون استفاده می‌شود. تصمیم‌گیری بر اساس نتایج آماره تی و احتمال آن انجام می‌گردد. در این مدل اگر ضریب تأثیر متغیر فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر ریسک بانکها با توجه به نتایج آماره تی و احتمال آن در سطح خطای مورد نظر معنی‌دار باشد، می‌توان گفت که بین فعالیت‌های خارج از ترازنامه و ریسک بانکها رابطه معنی‌داری وجود دارد. در چنین شرایطی، فرضیه مورد نظر تأیید می‌شود. در صورت وجود رابطه و برای آگاهی از جهت اثرگذاری نیز به علامت ضریب تأثیر متغیر توجه می‌گردد. مثبت بودن ضریب تأثیر حاکی از وجود رابطه معنی‌دار و مستقیم، از سوی دیگر منفی بودن ضریب تأثیر حاکی از وجود رابطه معنی‌دار و معکوس است. فرضیه دوم جهت بررسی نوع مالکیت بر رابطه بین فعالیت‌های خارج از ترازنامه و ریسک بانکها و فرضیه سوم جهت بررسی تأثیر فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر عملکرد بانکها و فرضیه چهارم به بررسی نوع مالکیت در تأثیر فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر عملکرد بانکها طراحی شده‌اند. بررسی این فرضیه‌ها مستلزم استفاده از روش‌های آماری توضیح داده شده در قبل می‌باشد.

جدول ۳- نتایج نهایی آزمون مدل‌های پژوهش

متغیر وابسته: RISK										
روش: حداقل مربعات				نوع: با اثرات ثابت			مدل: رگرسیون ترکیبی (پنل)			
تعداد مشاهددها (متوازن): ۱۸۰				تعداد دوره‌ها: ۱۰ (۱۳۹۶-۱۳۸۶)			تعداد مقاطع: ۱۸			
مدل (۲)					مدل (۱)					متغیرهای توضیحی
عامل تورم واریانس	احتمال آماره	آماره تی	خطای استاندارد	ضرایب	عامل تورم واریانس	احتمال آماره	آماره تی	خطای استاندارد	ضرایب	
-	0.2285	-1.208874	1.773374	-2.143786	-	0.2075	-1.266151	2.021696	-2.559773	C
1.042434	0.2804	1.083078	0.251963	0.272895	1.194854	0.0059	2.796416	0.203746	0.569760	OBS
1.086747	0.9921	0.009909	1.392501	0.013799						TO
1.917809	0.6409	0.467345	0.274613	0.128339						TOOBS
1.724921	0.8692	-0.164896	0.594066	-0.097959	1.088550	0.2437	-1.170626	0.558253	-0.653505	NPL
1.647835	0.0990	1.659101	12.78142	21.20567	1.068664	0.0209	2.334648	13.41004	31.30771	LIQ
2.157533	0.9714	-0.035903	0.479760	-0.017225	2.076073	0.7721	-0.290131	0.454560	-0.131882	DEP
2.296337	0.1560	-1.425234	0.623447	-0.888559	2.542554	0.2026	-1.280051	0.718042	-0.919131	TLTA
2.413918	0.0000	4.710745	0.891855	4.201303	2.145492	0.3354	0.966471	2.400827	2.320329	SIZE
0.446403			ضریب تعیین		0.626820		ضریب تعیین			مشخصات مدل‌های رگرسیونی برازش شده
0.384510			ضریب تعیین تعدیل شده		0.542471		ضریب تعیین تعدیل شده			
7.212521			آماره فیشر		7.431277		آماره فیشر			
0.00000			احتمال آماره فیشر		0.000000		احتمال آماره فیشر			
1.804714			آماره دوربین- واتسون		1.952689		آماره دوربین- واتسون			

جدول ۴- نتایج نهایی آزمون مدل‌های پژوهش

ROA متغیر وابسته:										
روش: حداقل مربعات				نوع: با اثرات تصادفی			مدل: رگرسیون ترکیبی (پنل)			
تعداد مشاهددها (متوازن): ۱۸۰				تعداد دوره‌ها: ۱۰ (۱۳۹۴-۱۳۸۵)			تعداد مقاطع: ۱۸			
مدل (۴)					مدل (۳)					متغیرهای توضیحی
عامل تورم واریانس	احتمال آماره	آماره تی	خطای استاندارد	ضرایب	عامل تورم واریانس	احتمال آماره	آماره تی	خطای استاندارد	ضرایب	
-	0.0002	3.877795	0.257893	1.000058	-	0.0000	5.443957	0.083413	0.454097	C
1.061934	0.1079	1.616117	0.042276	0.068323	1.216542	0.0004	3.630941	0.007965	0.028921	OBS
1.069245	0.0359	2.114545	0.231164	0.488808						TO
1.702175	0.0311	2.173984	0.044460	0.096656						TOOBS
1.058749	0.4617	0.737769	0.031690	0.023380	1.040576	0.4597	0.741170	0.014634	0.010846	NPL
2.052438	0.2740	1.097429	0.655180	0.719013	1.093254	0.2772	1.090437	0.249701	0.272283	LIQ
2.096541	0.0015	3.219820	0.037569	0.120965	1.876053	0.0014	3.249943	0.021317	0.069279	DEP
2.195346	0.3916	0.858829	0.092926	0.079808	2.083214	0.8057	0.246379	0.019919	0.004907	TLTA
2.084112	0.0000	5.652367	0.163439	0.923818	2.208463	0.0000	4.910341	0.177023	0.869242	SIZE
0.790864			ضریب تعیین		0.727171		ضریب تعیین			مشخصات مدل‌های رگرسیونی برازش شده
0.765046			ضریب تعیین تعدیل شده		0.686946		ضریب تعیین تعدیل شده			
15.50483			آماره فیشر		18.07764		آماره فیشر			
0.000000			احتمال آماره فیشر		0.000000		احتمال آماره فیشر			
1.650841			آماره دوربین- واتسون		1.576363		آماره دوربین- واتسون			

۹- یافته ها و نتایج پژوهش

در این پژوهش برای پاسخ به فرضیه های تحقیق، چهار مدل جداگانه برازش شده است؛ و در این مدلها تاثیر متغیرهای مستقل، تعدیلگر و کنترلی بر متغیر ریسک و عملکرد آزمون شده است. در ادامه ضمن بیان فرضیه ها به نتایج آنها اشاره شده و مورد تحلیل قرار گرفته است.

فرضیه اول) ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه بر ریسک بانک ها تأثیر معناداری دارد.

برای آزمون فرضیه اول، طی مدل اول رگرسیون تاثیر متغیر مستقل ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه به همراه سایر متغیرهای تحقیق بر ریسک بانک ها در صنعت بانکداری ایران آزمون شده است.

$$\begin{cases} H0: \beta_{RISK, OBS} = 0 \\ H1: \beta_{RISK, OBS} \neq 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} \beta = 0.5697, t = 2.7964, P = 0.0059 \\ TO = 2.7964 \geq |1.96|, p \leq 0.05 \end{cases}$$

براساس نتایج بدست آمده از تحلیل رگرسیون ترکیبی، ضریب تاثیر ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه بر ریسک بانک ها به مقدار 0.5697 است. آماره t آزمون با مقدار 2.7964 بزرگتر از قدرمطلق نسبت بحرانی 1/96 و احتمال خطای محاسبه شده آن کوچکتر از 0/05 است. در نتیجه فرضیه صفر دال بر نبود تاثیر از ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه بر ریسک بانک ها در سطح 95٪ اطمینان رد شده است. در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار است و وجود تاثیر از ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه بر ریسک بانک ها به صورت معنادار تأیید شده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات تغییرات ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه بر ریسک بانک ها در صنعت بانکداری ایران تاثیر معنی داری دارد. به بیان دیگر با تغییر در ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه، ریسک بانک ها تغییرات معناداری نشان داده است. به طور کلی نتایج بیانگر وجود شواهدی در تأیید فرضیه اول پژوهش است. در حقیقت، آزمون مدل اول توانست شواهد معنی داری ارائه دهد مبنی بر این که رفتار ریسک پذیری بانکها تحت تأثیر ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه بانکها است.

فرضیه دوم) نوع مالکیت بر رابطه بین فعالیت های خارج از ترازنامه و ریسک بانک ها تأثیر معناداری دارد.

برای آزمون فرضیه دوم، طی مدل دوم رگرسیون تاثیر متغیر نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه و ریسک بانک ها به همراه سایر متغیرهای تحقیق در صنعت بانکداری ایران آزمون شده است.

$$\begin{cases} H0: \beta_{RISK, TO*OBS} = 0 \\ H1: \beta_{RISK, TO*OBS} \neq 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} \beta = 0.1283, t = 0.4673, P = 0.6409 \\ TO = 0.4673 \leq |1.96|, p \geq 0.05 \end{cases}$$

براساس نتایج بدست آمده از تحلیل رگرسیون ترکیبی، ضریب تاثیر متغیر نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه و ریسک بانک ها به مقدار 0.128339 است. آماره t آزمون با مقدار 0.467345 کوچکتر از قدرمطلق نسبت بحرانی 1/96 و احتمال خطای محاسبه شده آن بزرگتر از 0/05 است. در نتیجه فرضیه صفر دال بر نبود تاثیر تعاملی نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه و ریسک بانک ها در سطح 95٪ اطمینان رد نشده است. در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه و ریسک بانک ها به صورت معنادار تأیید نشده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات تغییرات نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه و ریسک بانک ها در صنعت بانکداری ایران معنی دار نشان نداده است. به طور کلی نتایج بیانگر عدم وجود شواهدی در تأیید فرضیه دوم پژوهش است. در حقیقت، آزمون مدل دوم نتوانست شواهد معنی داری ارائه دهد مبنی بر این که رفتار ریسک پذیری بانکها تحت تأثیر رابطه تعاملی نوع مالکیت و ارقام فعالیت های خارج از ترازنامه بانکها است.

فرضیه سوم) ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر عملکرد بانک‌ها تأثیر معناداری دارد.

برای آزمون فرضیه سوم، طی مدل سوم رگرسیون تأثیر متغیر مستقل ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه به همراه سایر متغیرهای تحقیق بر عملکرد بانک‌ها در صنعت بانکداری ایران آزمون شده است.

$$\begin{cases} H0: \beta_{ROA, OBS} = 0 \\ H1: \beta_{ROA, OBS} \neq 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} \beta = 0.0289, t = 3.6309, P = 0.0004 \\ TO = 3.6309 \geq |1.96|, p \leq 0.05 \end{cases}$$

بر اساس نتایج بدست آمده از تحلیل رگرسیون ترکیبی، ضریب تأثیر ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر عملکرد بانک‌ها به مقدار 0.028921 است. آماره t آزمون با مقدار 3.630941 بزرگتر از قدرمطلق نسبت بحرانی ۱/۹۶ و احتمال خطای محاسبه شده آن کوچکتر از ۰/۰۵ است. در نتیجه فرضیه صفر دال بر نبود تأثیر از ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر عملکرد بانک‌ها در سطح ۹۵٪ اطمینان رد شده است. در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار است و وجود تأثیر از ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر عملکرد بانک‌ها به صورت معنادار تأیید شده است. بنابراین بر اساس تئوری احتمالات تغییرات ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر عملکرد بانک‌ها در صنعت بانکداری ایران تأثیر معنی‌داری دارد. به بیان دیگر با تغییر در ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه، عملکرد بانک‌ها تغییرات معناداری نشان داده است. به طور کلی نتایج بیانگر وجود شواهدی در تأیید فرضیه سوم پژوهش است. در حقیقت، آزمون مدل سوم توانست شواهد معنی‌داری ارائه دهد مبنی بر این که عملکرد بانک‌ها تحت تأثیر ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانک‌ها است.

فرضیه چهارم) نوع مالکیت بر رابطه بین فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانک‌ها تأثیر معناداری دارد.

برای آزمون فرضیه چهارم، طی مدل چهارم رگرسیون تأثیر متغیر نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانک‌ها به همراه سایر متغیرهای تحقیق در صنعت بانکداری ایران آزمون شده است.

$$\begin{cases} H0: \beta_{ROA, TO*OBS} = 0 \\ H1: \beta_{ROA, TO*OBS} \neq 0 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} \beta = 0.0966, t = 2.1739, P = 0.0311 \\ TO = 2.1739 \geq |1.96|, p \leq 0.05 \end{cases}$$

بر اساس نتایج بدست آمده از تحلیل رگرسیون ترکیبی، ضریب تأثیر متغیر نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانک‌ها به مقدار 0.0966 است. آماره t آزمون با مقدار 2.1739 بزرگتر از قدرمطلق نسبت بحرانی ۱/۹۶ و احتمال خطای محاسبه شده آن کوچکتر از ۰/۰۵ است. در نتیجه فرضیه صفر دال بر نبود تأثیر تعاملی نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانک‌ها در سطح ۹۵٪ اطمینان رد شده است. در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار است و وجود تأثیر از نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانک‌ها به صورت معنادار تأیید شده است. بنابراین بر اساس تئوری احتمالات تغییرات نوع مالکیت بر رابطه بین ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانک‌ها در صنعت بانکداری ایران تأثیر معنی‌داری دارد. به بیان دیگر با تغییر نوع مالکیت از دولتی به خصوصی، رابطه بین ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانک‌ها در صنعت بانکداری ایران معنی‌دار نشان داده است. به طور کلی نتایج بیانگر وجود شواهدی در تأیید فرضیه چهارم پژوهش است. در حقیقت، آزمون مدل چهارم توانست شواهد معنی‌داری ارائه دهد مبنی بر این که عملکرد بانک‌ها تحت تأثیر رابطه تعاملی نوع مالکیت و ارقام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانک‌ها است.

۱۰- سایر یافته‌های تحقیق

علاوه بر آزمون فرضیه‌های تحقیق، با استناد به داده‌های پژوهش تجزیه و تحلیل‌های دیگری انجام گرفته است. در این تجزیه و تحلیل‌ها به آزمون تأثیر متغیرهای کنترل شامل: مطالبات معوق، تسهیلات اعطایی، سپرده، نقدینگی و اندازه بر ریسک و عملکرد بانک‌ها در صنعت بانکداری ایران پرداخته شده است که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد.

الف) مطالبات معوق بر ریسک در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل اول تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی مطالبات معوق بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار -0.653505 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که کوچکتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می باشد از وجود تاثیر این متغیر بر ریسک بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نموده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از مطالبات معوق بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید نشده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات نمی توان پذیرفت که مطالبات معوق بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد. در نتیجه شواهد معنی داری از تغییر رفتار ریسک پذیری در بانکها با توجه به مطالبات معوق بانکها بدست نیامد.

ب) مطالبات معوق بر عملکرد در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل اول تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی مطالبات معوق بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار 0.010846 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که کوچکتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می باشد از وجود تاثیر این متغیر بر عملکرد بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نموده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از مطالبات معوق بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید نشده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات نمی توان پذیرفت که مطالبات معوق بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

پ) نقدینگی بر ریسک در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل اول تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی نقدینگی بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار 31.30771 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که بزرگتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می باشد و از وجود تاثیر این متغیر بر ریسک بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نموده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار است و وجود تاثیر از نقدینگی بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید شده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات می توان پذیرفت که نقدینگی بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد. در نتیجه شواهد معنی داری از تغییر رفتار ریسک پذیری در بانکها با توجه به نقدینگی بانکها بدست آمد. به این ترتیب انتظار می رود به موازات افزایش دارایی نقد بانکها، به علت رسوب نقدینگی و عدم بکارگیری بهینه منابع نقد ریسک پذیری در بانکها افزایش میابد. از سوی دیگر، با کاهش داراییهای نقد در بانکها ریسک کاهش پیدا میکند.

ت) نقدینگی بر عملکرد در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل اول تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی نقدینگی بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار 0.272283 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که کوچکتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می باشد از وجود تاثیر این متغیر بر عملکرد بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نموده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از نقدینگی بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید نشده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات نمی توان پذیرفت که نقدینگی بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد. در نتیجه شواهد معنی داری از تغییر عملکرد در بانکها با توجه به نقدینگی بانکها بدست نیامد.

ث) سپرده‌ها بر ریسک در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل اول تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی سپرده‌ها بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار -0.131882 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که کوچکتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می‌باشد و از وجود تاثیر این متغیر بر ریسک بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نکرده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از سپرده‌ها بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید نشده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات می‌توان پذیرفت که سپرده‌ها بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر ندارد. در نتیجه شواهد معنی‌داری از تغییر رفتار ریسک‌پذیری در بانکها با توجه به حجم سپرده‌ها بانکها بدست نیامد.

ج) سپرده‌ها بر عملکرد در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل سوم تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی سپرده‌ها بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار 0.069279 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که بزرگتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می‌باشد و از وجود تاثیر این متغیر بر عملکرد بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نموده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار است و وجود تاثیر از سپرده‌ها بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید شده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات می‌توان پذیرفت که سپرده‌ها بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد. در نتیجه شواهد معنی‌داری از تغییر عملکرد در بانکها با توجه به جذب سپرده در بانکها وجود دارد. به این ترتیب انتظار می‌رود به موازات افزایش سهم سپرده‌های بانکی در تأمین مالی بانکها، انگیزه سودآوری در بانکها افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، کاهش وابستگی بانکها به تأمین مالی از طریق جذب سپرده‌ها نیز بر سودآوری آنها اثر مستقیم داشته و منجر به کاهش عملکرد می‌شود.

چ) تسهیلات اعطایی بر ریسک در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل اول تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی تسهیلات اعطایی بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار -0.919131 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که کوچکتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می‌باشد و از وجود تاثیر این متغیر بر ریسک بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نکرده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از تسهیلات اعطایی بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید نشده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات می‌توان پذیرفت که تسهیلات اعطایی بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر ندارد. در نتیجه شواهد معنی‌داری از تغییر رفتار ریسک‌پذیری در بانکها با توجه به تسهیلات اعطایی بانکها بدست نیامد.

ح) تسهیلات اعطایی بر عملکرد در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

براساس نتایج مدل سوم تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی تسهیلات اعطایی بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار -0.004907 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که کوچکتر از قدرمطلق مقدار بحرانی $1/96$ می‌باشد و از وجود تاثیر این متغیر بر عملکرد بانکها در سطح 95% اطمینان حمایت نکرده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از تسهیلات اعطایی بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید نشده است. بنابراین براساس تئوری احتمالات نمی‌توان پذیرفت که

تسهیلات اعطایی بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد. در نتیجه شواهد معنی داری از تغییر عملکرد در بانکها با توجه به تسهیلات اعطایی در بانکها وجود ندارد.

خ) اندازه بانک بر ریسک در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

بر اساس نتایج مدل اول تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی اندازه بانک بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار 2.320329 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که کوچکتر از قدر مطلق مقدار بحرانی ۱/۹۶ می باشد و از وجود تاثیر این متغیر بر ریسک بانکها در سطح ۹۵٪ اطمینان حمایت نکرده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار نیست و وجود تاثیر از اندازه بانک بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید نشده است. بنابراین بر اساس تئوری احتمالات نمی توان پذیرفت که اندازه بانک بر ریسک بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد. در نتیجه شواهد معنی داری از تغییر رفتار ریسک پذیری در بانکها با توجه به اندازه بانک بدست نیامد.

د) اندازه بانک بر عملکرد در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد.

بر اساس نتایج مدل سوم تحقیق، تاثیر متغیر کنترلی اندازه بانک بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب تاثیر این متغیر با مقدار -0.869242 و با توجه به آماره نسبت بحرانی (t) که بزرگتر از قدر مطلق مقدار بحرانی ۱/۹۶ می باشد از وجود تاثیر این متغیر بر عملکرد بانکها در سطح ۹۵٪ اطمینان حمایت کرده است، در نتیجه شواهد گردآوری شده از نمونه آماری از توان لازم برای رد فرضیه صفر برخوردار است و وجود تاثیر از اندازه بانک بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران به صورت معنادار تائید شده است. بنابراین بر اساس تئوری احتمالات می توان پذیرفت که اندازه بانک بر عملکرد بانکها در صنعت بانکداری ایران تاثیر دارد. در نتیجه شواهد معنی داری از تغییر عملکرد در بانکها با توجه به اندازه بانک در بانکها وجود دارد. به این ترتیب انتظار می رود بانکهای بزرگتر از انگیزه کمتری جهت افزایش عملکرد بانک برخوردار باشند. از سوی دیگر، کاهش اندازه بانک که در حقیقت کاهش هزینه های سیاسی را به دنبال خواهد داشت، انگیزه سودآوری و ارتقا عملکرد را افزایش می دهد.

۱۱- نتیجه گیری

مدیریت بانک های تجاری همواره با توجه به شرایط اقتصادی حال و آینده، مجبور به اصلاح و بهبود خدمات بانکی، ارزیابی، بودجه بندی، نوآوری در ارائه خدمات، رقابت با سایر بانکها و در نهایت افزایش بهره وری و کارایی در درون بانکها می باشند. طی سال های اخیر اقتصاد مالی و اقتصاد بانکی تمرکز قابل توجهی بر ساختار درآمد بانکها و ریسک عملیات بانکی دارند. منظور از ساختار درآمدی، معیاری برای ترکیب درآمدی بانکها می باشد. یکی از عواملی که صورت های مالی بانکها را از سایر مؤسسات متفاوت می سازد، ارقام احتمالی و تعهدات مشروطی است که از معاملات متداول بانکها ناشی و در زمان وقوع در حسابها به عنوان تعهد یا بدهی شناسایی نمی شوند. این ارقام که بخش عمده ای از کسب و کار بانک را تشکیل می دهند به ارقام خارج از ترازنامه مشهور شده اند و اثر عمده ای بر میزان ریسکی دارند که یک بانک در معرض آن است. فعالیت های خارج از ترازنامه به دلیل ملزم کردن بانک به پرداخت در آینده و شرایط عدم اطمینان، می توانند منجر به افزایش ریسک اعتباری شوند. مدیریت ریسک و ابزارهای مالی نوین وابستگی متقابلی باهم دارند. فعالیت های خارج از ترازنامه از تنوع زیادی برخوردارند و تنها برخی از آنها در ایران کاربرد دارد که ضمانت نامه ها، اعتبارات اسنادی، خطوط اعتباری، وجوه اداره شده، و تعهدات بابت تضمین اوراق مشارکت صادره از جمله آنهاست. منظور از ارقام خارج از ترازنامه در ایران همان ارقام زیر خط ترازنامه می باشد. ولی فعالیت هایی مانند اعتبار اسنادی ضمانتی، فروش وام، ابزارهای مشتقه از آن دسته فعالیت های خارج از ترازنامه هستند که تاکنون راهی به صنعت بانکداری در ایران نداشته اند. تأمین مالی خارج از ترازنامه یکی از ابزارهای تأمین مالی برای شرکتها و بانکها در طول سه دهه گذشته بوده است. تأمین مالی و استفاده از آن برای بنگاهها همواره در راستای ارزش آفرینی بوده

است. تحول نظام بانکی تمایل فزاینده بانک‌ها را به انجام فعالیت‌های خارج از ترازنامه در بر داشته است. در واقع کاهش سودآوری بانکداری سنتی و افزایش رقابت بازارها، بانک‌ها را به انجام فعالیت‌های خارج از ترازنامه مجبور می‌کند. به همین دلیل بانک‌ها به سمت استفاده از تکنیک‌های مدیریت نقدینگی جدید و پیچیده‌تری حرکت کردند که شامل تعهدات وام و خطوط اعتباری و ضمانت‌نامه‌ها است، که این نوع فعالیت‌های غیرسنتی به عنوان فعالیت‌های خارج از ترازنامه طبقه بندی شدند. همان طور که می‌دانیم هیچ یک از اقلام زیر خط از نظر حسابداری یک دارائی یا یک بدهی محسوب نمی‌شوند با این حال این فعالیت‌ها می‌توانند خطراتی مانند ریسک اعتباری که ممکن است پرداخت بدهی بانک و عملکرد کلی بانک را تحت تأثیر قرار دهند. در ابتدا تصور بانک‌ها بر این بود که این نوع فعالیت‌ها به تنوع در سود منجر می‌شود و لذا از آنها به عنوان تصمیمی برای متنوع کردن سود استفاده می‌شد. ولی فعالیت‌های خارج از ترازنامه در واقع باعث ریسک بیشتر و نگاه داشتن سرمایه کمتر می‌شوند. محققان دریافته‌اند که فعالیت‌های خارج از ترازنامه باعث افزایش ریسک و درآمد خالص می‌شود. همچنین به نظر نمی‌رسید که این افزایش نوسانات (ریسک) همراه با افزایش بازده باشد. با توجه به اینکه بانک‌ها همواره نسبت به بازده عملکرد علاقه‌مند و نسبت به ریسک گریزان هستند و در تصمیم‌گیری‌هایشان رفتار عقلایی دارند بنابراین سرمایه‌گذاری و سیاست‌گذاری کسب و کارشان تابع ریسک و عملکرد مورد انتظار آنها است. بنابراین تعیین روابط بین این دو متغیر مهم یعنی ریسک و عملکرد از اهمیت زیادی برای سرمایه‌گذاران و بانک‌ها برخوردار است. لذا بانک‌ها در هنگام انجام فعالیت‌های خارج از ترازنامه به عنوان یک سرمایه‌گذار باید توجه زیادی به تعامل ریسک و عملکرد خود داشته باشند و همواره در جهت بهبود عملکرد و حداقل سازی ریسک گام بردارند. رابطه ریسک و تنوع بخشی در قالب دو دیدگاه، با رویکرد مثبت و منفی بیان می‌شود. در رویکرد مثبت تنوع بخشی فعالیت‌های بانکی از طریق توجه به فعالیت‌های خارج از ترازنامه‌ای، ریسک اعتباری بانک‌ها را تقلیل دهد. در رویکرد منفی چنین تغییری در ساختار درآمدی بانک‌ها باعث افزایش ریسک اعتباری آنها می‌شود. اختلاف نظر در مورد تأثیر تنوع بخشی درآمدها بر ریسک باعث تمرکز محققان و مطالعات بین‌المللی بسیاری بر این موضوع شده است. این مطالعات نشان داده‌اند که تنوع بخشی به ترکیب درآمدها و افزایش سهم درآمدهای غیربهره‌ای با منشاء خارج از ترازنامه (مانند اعتبارات اسنادی و ضمانتنامه‌ها) باعث تغییر شاخص‌های عملکرد بانک‌ها و همچنین تغییر در ریسک بانک‌ها می‌شود.

یکی دیگر از عوامل مؤثر در زمینه ریسک و عملکرد بانکها، نوع مالکیت بانکهاست. به طور کلی به دو دسته‌ی بانک‌های دولتی و بانک‌های خصوصی تقسیم می‌شوند. در بانک‌های با مالکیت دولتی، بیشتر فعالیت‌های بانک در راستای اهداف حاکمیت و اهداف سیاسی قرار می‌گیرد، اما در بانک‌های با مالکیت خصوصی، جذب مشتریان و افزایش سودآوری بانک دارای بیشترین اهمیت است. در کشورهای در حال توسعه به دلیل عدم توسعه یافتگی سیستم بانکی و آزادسازی مالی اندک، مالکیت دولتی بانکها بر مالکیت خصوصی غالب می‌باشد. بانک‌هایی که دارای مالکیت دولتی هستند، از حمایت دولت برخوردارند. اغلب فعالیت‌های این دسته از بانک‌ها در راستای تحقق اهداف اقتصادی حاکمان نظیر حمایت از بخشهای خاص نظیر صادرات و تولید در حوزه گشایش اعتباری صورت می‌گیرد. همچنین مانند بانک‌های با مالکیت خصوصی به دنبال حداکثر نمودن سود نیستند، به این خاطر که اغلب بایارانه دولت پابرجا هستند. اما بانک‌های با مالکیت خصوصی بدنبال دستیابی به حداکثر سود برای سهامداران می‌باشد. نتایج پژوهش حاضر نشان داد نوع مالکیت بانکها بر رابطه بین اقلام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانکها و عملکرد تأثیر معنی‌داری دارد.

همچنین رابطه بین فعالیت‌های خارج از ترازنامه با ریسک بانک بی معنی است و نمایانگر عدم تأثیر این فعالیت‌ها بر ریسک بانک است. نتایج پژوهش حاضر نشان داد اقلام فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانکها به طور معنی‌دار و مستقیم عملکرد بانکها را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۱۲- پیشنهادهای کاربردی باتوجه به نتایج پژوهش

بر پایه نتایج حاصل از فرضیه‌های تحقیق پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

۱- بر پایه نتیجه فرضیه اول تحقیق، فعالیت‌های خارج از ترازنامه، ریسک بانکها را در صنعت بانکداری ایران به طور معنی‌داری افزایش داده است. از آنجاییکه فعالیت‌های خارج از ترازنامه از تنوع زیادی برخوردار هستند و تنها برخی از آنها در ایران کاربرد دارد، که ضمانتنامه‌ها، اعتبارات اسنادی، وجوه اداره شده، خطوط اعتباری و تعهدات بابت تضمین اوراق مشارکت صادره از جمله آنهاست. ولی فعالیت‌هایی مانند اعتبارهای اسنادی ضمانتی، فروش وام، تعهد وام، اوراق بهادار زمان انتشار، تبدیل به اوراق بهادار کردن و ابزارهای مشتقه از آن دسته از فعالیت‌های خارج از ترازنامه هستند که تا کنون راهی به صنعت بانکداری در ایران نداشته‌اند. فعالیت‌های خارج از ترازنامه به دلیل ملزم کردن بانک به پرداخت در آینده و شرایط عدم اطمینان، می‌تواند منجر به افزایش ریسک‌های اعتباری و نقدینگی شود. به طور کلی این فعالیت‌ها منجر به افزایش ریسک اعتباری می‌شوند، چراکه موجب افزایش قابل توجه اهرم بدون هیچ‌گونه الزامات ناشی از مقررات می‌شوند. از آنجاییکه فعالیت در بازارهای بین‌المللی همانند گشایش اعتبارات اسنادی پرخطر است، چرا که مدیریت قادر به پیش‌بینی دقیق تغییرات نرخ بهره و نرخ تسعیر ارز نیست. بنابراین می‌تواند موجب افزایش ریسک نرخ بهره و نرخ تسعیر ارز شود، که این مسئله در بلندمدت بر سودآوری بانک تأثیر غیرمستقیم می‌گذارد. بطوریکه در بحران مالی و بانکی ایران و افزایش سه برابری نرخ ارز در سال ۱۳۹۱ به خاطر صدور ضمانت‌نامه‌ها و LC های با نرخهای ارز پایین، ریسک بزرگی متوجه بانکهای فعال در حوزه بین‌المللی گردید. بنابراین با توجه به نتیجه فرضیه اول تحقیق به بانک مرکزی و بانکهای فعال در حوزه فعالیت‌های خارج از ترازنامه مخصوصاً گشایش اعتباری ارزی پیشنهاد می‌شود محرکهای ریسک مربوط به فعالیت‌های خارج از ترازنامه شامل: ریسک اعتباری، ریسک مستند سازی (نقص اسناد قرارداد)، ریسک سیاسی، ریسک نرخ بهره، ریسک مشتریان و ریسک نقدینگی توجه ویژه‌ای داشته باشند.

۲- با توجه به نتیجه فرضیه سوم تحقیق فعالیت‌های خارج از ترازنامه، عملکرد بانکها را در صنعت بانکداری ایران به طور معنی‌داری افزایش داده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود بانکها در جهت ارتقا عملکرد و افزایش سودآوری فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانک را توسعه نمایند. دلایل رشد کم این اقلام در قیاس با کشورهای توسعه یافته: عدم وجود بازارهای شفاف مالی، عدم وجود ابزارها، نهادها، قوانین و ساختارهای نظارتی خاص این بازارهاست. ضروری است بانک مرکزی و سایر مقررات‌گذاران نسبت به ایجاد شفافیت، توسعه ابزارها و قوانین و ساختارهای نظارتی جهت افزایش سودآوری بانکها اقدام نمایند.

۳- با توجه به نتیجه فرضیه چهارم تحقیق، نوع مالکیت بر رابطه بین فعالیت‌های خارج از ترازنامه و عملکرد بانکها به طور معنی‌دار و مستقیم تأثیر دارد؛ بنابراین وقتی بانکها از دولتی به خصوصی تغییر کرده‌اند عملکردشان بیشتر از بانکهای دولتی تحت تأثیر مثبت فعالیت‌های خارج از ترازنامه قرار گرفته است. مهمترین عامل عدم توسعه فعالیت‌های خارج از ترازنامه در بانکهای دولتی عدم انگیزه این بانکها می‌باشد. بنابراین فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانک‌های کشور فقط محدود به گشایش ضمانت‌نامه‌های مختلف ارزی و ریالی و اعتبار اسنادی ارزی و ریالی بوده است. لذا پیشنهاد می‌شود در کلیه بانکها نسبت به توسعه انواع فعالیت‌های خارج از ترازنامه اقدام نمایند. سرمایه‌گذاران در سهام بانکهای خصوصی می‌توانند به عامل در تصمیم‌گیریهای سرمایه‌گذاری توجه ویژه‌ای داشته باشند.

۱۳- مراجع

۱. پیردستان، مسعود. (۱۳۹۶)؛ "اجرای زنجیره تامین سبز و تاکتیکهای اجرای موفق استراتژی توسط بانکهای سبز"؛ ماهنامه، علمی تخصصی پژوهشهای نوین علوم مهندسی شماره ۱۰ صص ۸-۱
۲. زمان پور، زهرا؛ (۱۳۹۶)؛ "بررسی تأثیر اقلام تأمین مالی خارج از ترازنامه بر عملکرد و ریسک بانکها"؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال.

۳. آذر، عادل و رجب زاده، علی؛ (۱۳۸۱)؛ تصمیم‌گیری کاربردی؛ تهران: انتشارات نگاه دانش.
۴. تقوی، مهدی؛ امیری، حسین؛ احمدیان، اعظم (۱۳۹۱)، ابزارهای مشتقه مالی، انتشارات فروردین، چاپ اول
۵. برزیگر، جهاد (۱۳۹۶)، مهندسی مالی و مدیریت ریسک، ارم شیراز، چاپ اول.
۶. راعی، رضا؛ سعیدی، علی؛ (۱۳۸۹)، مبانی مهندسی مالی و مدیریت ریسک، سمت، چاپ پنجم
۷. طباطبایی، سیدجلال؛ سیاح، سجاد؛ (۱۳۹۰)، مبانی مهندسی مالی و ریسک، دانشگاه آزاد یزد، چاپ اول
۸. رهنمای رودپشتی، فریدون؛ جولای، جعفر؛ افخمی، عادل؛ (۱۳۹۵)، مهندسی مالی، ترمه، چاپ اول
۹. حسنلو، خدیجه؛ مقدمه؛ عبده تبریزی، حسین؛ (۱۳۹۶)، فرایندهای تصادفی در مالی، نیاز دانش چاپ اول
۱۰. هال، جان ادوارد؛ مترجمان: سیاح، سجاد؛ صالح ابادی، علی؛ (۱۳۹۰)، مبانی مهندسی مالی و مدیریت ریسک گروه رایانه تدبیر پرداز، چاپ اول.
۱۱. رابینز، استیفن (۱۳۷۷)، مبانی رفتار سازمانی، ترجمه: قاسم کبیریف چاپ چهارم، انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی.
۱۲. رستگاری، حسین. (۱۳۸۷)، بررسی تاثیر کیفیت زندگی کاری بر عملکرد کارکنان- پایان نامه کارشناسی ارشد، مرکز آموزش مدیریت دولتی.
۱۳. رضائیان، علی (۱۳۸۴)، انتظار عدالت و عدالت در سازمان؛ تهران: انتشارات سمت.
۱۴. رضائیان، علی (۱۳۷۱)، اصول مدیریت، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).
۱۵. رضائیان، علی، عبدالعلی کشته گر (۱۳۸۷). بررسی رابطه بین هوش هیجانی و تعهد سازمانی، پیام مدیریت ۲۷.
۱۶. ساعتچی، محمود (۱۳۷۷)، مشاوره و روان درمانی (نظریه ها و راهبردها)، چاپ دوم، نشر ویرایش.
۱۷. ساعتچی، محمود (۱۳۷۷)، نظریه پردازان و نظریه ها در روانشناسی، انتشارات سخن، چاپ اول.
۱۸. ساعتچی، محمود (۱۳۷۹)، روانشناسی کار، مؤسسه نشر ویرایش، چاپ اول.
۱۹. ساعتچی، محمود (۱۳۷۹)، روانشناسی کاربردی برای مدیران در خانه، مدرسه و سازمان، نشر ویرایش، چاپ پنجم.
20. Adams V.H., Snyder C.R.; "Pulvers K.M; "Hope and academic success in college"; Journal of Educational Psychology, 94 (4), 2002.
21. Allen N. J., Meyer J. P.; "The measurement and antecedents of effective continuance and normative commitment to the organization"; Journal of Occupational Psychology, (63), 1990.
22. Bandura A.; "Self-efficacy: The exercise of control"; New York: Freeman, 2006.
23. Bateman T., Strasser S.; "A longitudinal analysis of the antecedents of organizational commitment"; Academy of Management Journal, Vol. 27, 1984.
24. Bourdieu P.; "The forms of capital"; in Richardson, John G., ed., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, New York: Greenwood, 1986.
25. chaipol, H(1989) com A partite, Study of that middle managers perception, of there Quality of work life in American- owned" Japanese owned and that owned companies operating in thai land. D.B.A dissertation. United state international university.
26. Docket. A, (2003)" The Effects of Retention Factor son organizational commitment: an investigation of high technology employees, university of preterita.
27. Edmonton J., Western J.; "Leadership development in health care: What do we know?"; Journal of Management in Medicine, (16), 2002.
28. Gordon Judith, R, (1993) A Diagnostic Approach to organizational behavior" 4Ed. Boston: All yn and bacon Ine.
29. griffin, R,W, (1988) consequence. Of Quality circle ina industrial setting: along teasing). Ass menaced my of management Journal.
30. Hertzberg. F.B Mausner, B. Snyder man. B.b.(1959) The motivation to work. New yourk, John Wiley and sons.

31. kayem k" Quality of work life professional staffs of selected public school (Job satisfaction)." Educated D. Dissertation, Brigham young university.
32. Luthans F., Avolio B.J., Avey; "Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction", Personnel Psychology, Vol. 60, 2007.
33. Luthans F., Vogelgesang G. R., Lester P. B.; "Developing the psychological capital of resiliency"; Human Resource Development Review, 5, (1), 2006.
34. Luthans F., Youssef C. M.; "Human, social and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage"; Organizational Dynamics, 33(2), 2004.
35. Nelson D., C.L. Cooper; "Positive organizational behavior: Accentuating the positive at work"; Thousand Oaks, CA: Sage, 2007.